

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Ужгородський національний університет
Історичний факультет
Кафедра історії України

ТИСЯЧОЛІТТЯ — MILLENNIA

Науковий щорічник

Випуск 2

Ужгород
Видавництво «Гражда»
2015

ББК ТЗ (4 Укр) я54 Т44
УДК 94 (477) (063)

Редколегія:

Данилюк Дмитро Дмитрович,
д.і.н., професор кафедри історії України УжНУ;

Жулканич Неля Михайлівна,
д.і.н., професор кафедри історії України УжНУ;

Задорожний Володимир Євгенович,
д.і.н., професор кафедри історії України УжНУ;

Капітан Лариса Іванівна,
д.і.н., завідувач кафедри суспільних дисциплін Мукачівського державного університету;

Офіцинський Роман Андрійович,
*д.і.н., професор, завідувач кафедри історії України УжНУ
(головний редактор);*

Сухий Олексій Миколайович,
д.і.н., завідувач кафедри новітньої історії України Львівського національного університету ім. І. Франка;

Федака Сергій Дмитрович,
д.і.н., професор кафедри історії України УжНУ;

Фенич Володимир Іванович,
к.і.н., доцент кафедри історії України, декан історичного факультету УжНУ (заступник головного редактора);

Штерр Діана Іванівна,
*викладач кафедри історії України УжНУ
(відповідальний секретар).*

Рецензенти:

Гарагонич В.В.,
*д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин
Східноєвропейського слов'янського університету, м. Ужгород.*

Скочиляс І.Я.,
*д.і.н., декан гуманітарного факультету Українського
католицького університету, м. Львів.*

Відповідальний за випуск:

Попович Тетяна Юріївна,
викладач кафедри історії України УжНУ.

*Рекомендовано до друку Вченою радою історичного факультету
Ужгородського національного університету
18 грудня 2014 р., протокол № 5.*

ISBN 978-966-176-126-0

© Автори статей, 2015
© Видавництво «Гражда», 2015

Юрій Офіцинський,
студент 3-го курсу
історичного факультету УжНУ

**ЩОДЕННИК
АРХІВНО-МУЗЕЙНОЇ ПРАКТИКИ
СТУДЕНТІВ ІСТОРИЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ УЖГОРОДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Влітку 2014 р. 37 студентів 2-го курсу історичного факультету Ужгородського національного університету здобували архівно-музейний досвід під керівництвом викладачів кафедри нової і новітньої історії та історіографії Олега Степановича Сліпецького та Юрія Івановича Ісака. Дві групи по 15 студентів практикувалися за звичною програмою, а 7 другокурсників упорядковували особові справи студентів і викладачів в архіві УжНУ.

Загалом практиканти відвідали 12 установ Ужгорода: Державний архів Закарпатської області, Закарпатський краєзнавчий музей, Закарпатський музей народної архітектури і побуту, Закарпатський обласний художній музей ім. Й. Бокшая, меморіальні будинки-музеї А. Коцьки і Ф. Манайла, «Галерею Ілька», архів і музей управління Служби безпеки України в Закарпатській області, архів і музей історії Ужгородського університету, Археологічний музей ім. Е. Балагурі при УжНУ. Також студенти здійснили екскурсію центром Мукачева і в Мукачівський замок «Паланок».

Про архівно-музейну практику, що пройшла в Ужгороді та Мукачеві 30 червня – 15 липня 2014 р., засоби масової інформації подали окремий репортаж із тематичними фотографіями¹. Пропонуємо її стислий щоденник.

30 червня. Інструктаж щодо особливостей практики.

Повідомлено про документацію, яку необхідно підготувати: щоденник, звіт, реферат. Оголошено критерії оцінювання: відвідування, поведінка, оформлення і змістовність документації. Студенти підписалися у журнал ознайомлення з правилами техніки безпеки під час практики.

1 липня. Державний архів Закарпатської області, Ужгород, вул. Минайська, 14а.

Ознайомчу лекцію провів заступник директора Михайло Марканич. Він підкреслив, що на сайті dazo.gov.ua можна знайти потрібну інформацію про архів, який створено 6 листопада 1945 р. Народною Радою Закарпатської України. Тут зберігаються документи із початку XIV ст. Це приблизно 1,5 млн. одиниць зберігання. Протягом року в архіві працює близько 300 дослідників, у т. ч. до 70 студентів. Відвідують архів щороку 15 тис. осіб, зокрема жителі Угорщини. Адже тут зберігаються 6 тис. церковних і метричних книг.

¹ Офіцинський Р. Що під час практики відкрили для себе студенти-історики // Медіацентр УжНУ. – mediacenter.uz.ua. – 2014. – 7 вересня.

Експерсію в архівосховища, котрих є п'ять, провела Раїса Іванівна. Вона звернула увагу на їх облаштування: двері та полиці – металеві, щоб запобігти зникненню документів і пожежі. Вологість повітря – 50 %, температура – 17-20 °С, вікна вузькі та закриті щитами. Підтримує потрібну температуру і вологість повітря спеціальна вентиляційна система.

Студенти переглянули громіздку церковну греко-католицьку книгу з 1715 р. і ряд метричних книг. На питання, чи не складно працювати, архівіст відповіла: «Одразу людині нелегко розібратися, усе приходить із досвідом».

2 липня. Меморіальний будинок-музей народного художника України Андрія Коцки, Ужгород, вул. Виннична, 20.

Експерсію провела Олена Мясичева. Розповідь вона розпочала в коридорі будинку, на стінах якого висіли картини художника і стенди з особистими речами, книгами, газетними статтями, фотографіями, малюнками, каталогами виставок. Музей відкрито 18 травня 1990 р., експозиція побудована на матеріалах, які подарувала державі сестра художника Ганна Коцка. Андрій Коцка (1911-1987) будинок отримав 1945 р. як майстерню і з того часу тут проживав.

Художник народився в Ужгороді шостою дитиною в сім'ї єпископського кучера Андрія Коцки та його дружини Єлизавети Гураль. У нього було чотири сестри і три брати. 1927 р. вступив до Ужгородської чоловічої греко-католицької півче-вчительської семінарії. Її очолював Августин Волошин, майбутній президент Карпатської України. Малюнок викладав Адальберт Ерделі – видатний митець. Із 1931 р. А. Коцка учителював у с. Тихий (Великобerezнянський район).

1933 р. відбулася перша виставка А. Коцки в Ужгороді. 1935 р. його призвали у чехословацьке військо, служив у Мукачеві, намалював портрети Т. Масарика та Е. Бенеша. У 1940 р. розпочав навчання у Римській академії мистецтв у класі відомого художника Ферруччо Феррацці. Наступного року виставку студентів академії відвідав король Італії Віктор-Емануїл III. Йому сподобалися картини Коцки, уряд Італії оплатив його навчання.

Розповівши це, екскурсовод повела студентів у кімнату зліва, де жив брат митця Василь. Її інтер'єр відтворює ауру 1930-х рр. Посередині знаходиться стіл зі стільцями, зліва – сервант із венеціанськими скляними виробами, біля стіни з вікном – дерев'яний комод, справа від вікна – велика шафа, на якій лежить саквояж А. Коцки, на стінах висять картини митця. Екскурсовод звернула увагу на картину «У селі» (1939). Для неї позувала дружина Коцки Марина. Поруч портрет її батька Леоніда Лосієвського, намальований з фотографії. Поглянувши на роботу з іншого ракурсу, можна побачити перелив кольорів із темних тонів у світлі, зміну барви піджака із чорної в темно-зелену. До речі, батьки Коцки і Лосієвської померли у 61-літньому віці, мали однакові дні й місяці народження і смерті з різницею 7 років. А. Коцка-старший жив від 1872 до 1933 р., Л. Лосієвський – від 1879 до 1940 р.

У 1937 р. А. Коцка одружився з М. Лосієвською, а в 1945 р. вони розлучилися. В Італії його музою була жінка на ім'я Анна, портрет якої прикрашає кімнату. Одна з перлин музею – картина «Ярмарок» 1930-х рр. На фоні гір зображено багато людей, кожен із них має свої клопоти. На передньому плані видно шість жінок і чоловіка. Чотири жінки зліва і чоловік справа ніби прислухаються до того, про що пліткують інші дві жінки справа, і всі дивляться на жінку зліва, яка знаходиться найближче до оглядача картини. Екскурсивод дала дзеркало і попросила пустити сонячного зайчика на «Ярмарок», щоби продемонструвати флуоресцентність фарб, а також – на скляну вазу картини «Натюрморт з омаром» 1940 р., щоби показати вміння зображувати прозорість речей. У жіночих портретах Коцка вмів створювати ефект світіння.

Далі екскурсивод знову повела студентів у коридор. Вона підкреслила, що в 1942 р. А. Коцка повернувся додому з Італії. Учителював. Наприкінці жовтня 1944 р. став начальником Ужгородського міського відділу міліції, а потім плідно діяв у галузі культури. Неодноразово обирався депутатом міської та обласної рад, працював у Спілці художників України і СРСР. Митець займався сценографією, створив ескізи костюмів для Закарпатського народного хору в 1950-1960-х рр. Часто експонував свої картини закордоном, у Чехословаччині й Угорщині. 1986 р. провів виставку в Будапешті. Пережив кілька інфарктів, інсультів і 3 вересня 1987 р. помер.

Студентам показали кімнату справа від коридору – майстерню Коцки. Тут розташовано полотна на підрамниках, рамки на стелажі, палітри, фарби митця, пензлі, колекція кераміки, кинутий на робоче крісло проолієний фартух, незакінчений гірський пейзаж на мольберті. Портрети «Школярка» і «Дівчинка в червоній кофтинці», написані у 1950-ті рр., поєднані спокоем і ліризмом. Іриси були улюбленими квітами художника. На полиці в кутку, поруч із дверима, що виходять у сад, лежать його улюблені книги.

Екскурсивод вивела на ганок. У саду багато плодкових дерев, рідкісних видів європейської флори, зокрема тис ягідний, рослини з Китаю, Японії, Америки.

3 липня. Архів і музей управління Служби безпеки України в Закарпатській області, Ужгород, вул. О. Довженка, 3.

Ознайомив з архівом, який створено 1994 р., Іван Бадзьо. У 2009 р. проведено розсекречення документів. Архів розташований у просторому приміщенні, стелажі досягають стелі, тому іноді, щоби дістати необхідні документи, потрібно використовувати драбини. Тут є фонди особових справ колишніх працівників, фінансових документів, нетаємного діловодства. Із 1954 р. почався процес реабілітації засуджених осіб. Відтоді в Закарпатті реабілітовано 12 тис. осіб. Кримінальні справи про порушення державного кордону студенти переглянули. 2009 р. відкрито електронно-довідкову систему, де є чимало архівних матеріалів у електронному вигляді. Студенти відразу скористувалися цією системою, а також переглянули книги, подаровані архіву відомими людьми.

Музей відкрито 2002 р. Два стенди мають спільну назву «Органи державної безпеки». Раніше на КПП «Ужгород» вилучалися документи ворожої розвідки, а самі розвідники потрапляли під трибунал. На стенді «Війна в Афганістані» (1979-1989) виставлено фотографії учасників бойових дій. Їхні спогади оприлюднено в книзі «Закарпатці у вирі Афганської війни». У чотирьох альбомах зібрані тематичні фотографії про будні та свята обласного управління від 1992 р донині. Третину співробітників становлять жінки.

Окремо представлені фото закарпатських ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС. Змістовними є стенди «Повінь 1998 р., 2001 р.», «Розвідка», «Контррозвідка», «Військова контррозвідка», «Контррозвідувальний захист економіки», «Захист національної державності», «Боротьба з корупцією й організованою злочинністю», «А» (альфа), «Досудове слідство», «Урядовий зв'язок», а також експозиції «Історичні та культурні цінності, вилучені по кримінальних справах 1992-2002 років» і «Спортивні досягнення». Серед експонатів – німецький кулемет, гвинтівки, пістолет-кулемет Шпагіна, телефони, рації, ручний комутатор.

4 липня. Меморіальний будинок-музей Федора Манайла, Ужгород, вул. Другетів, 74.

У коридорі експонуються перші роботи Федора Манайла (1910-1978). Музей відкрито 9 лютого 1981 р., має чотири кімнати. Художник народився у с. Іванівці (Мукачівський район) у сім'ї вчителів. У 1928-1934 рр. навчався у вищій художньо-промисловій школі в Празі.

У молодості художник займався своєрідним бізнесом: у селах на мило і сіль вимінював баклажки, вишиті орнаменти, ікони, давні хрести, бисаги, череси, кептарики, що частково представлені в музеї. Ранні роботи Манайла виконані аквареллю і вугіллям. Після повернення з Праги він очолив ремісниче училище, а пізніше став одним із засновників етнографічного музею в Ужгороді.

В експозиційній кімнаті привертають увагу картини «Церква» (Покровська в Ужгороді), «Собор» (греко-католицький в Ужгороді), «Дідо з онуком», «Хлопчик з ягнятком». Бачимо і казкові мотиви – «Сильний Іванко».

У майстерні стоять на своїх місцях ліжка, мольберт, стіл, стілець. Кидається у вічі полотно «Покоління бокорашів», на якій спиною до глядача зображено чотири покоління бокорашів: прадіда, діда, батька, си-на. Картини «Мати-верховина» і «Скорбота» дали художнику світове ім'я. Цікавий факт: нині співаки Закарпатського хору носять костюми за малюнками Манайла.

У вітальні примостилися кутовий диван, низькі полички бібліотечки, сервант, два крісла. Тут експонуються полотна «Зимівля овець», «Пошта на полонину», «Обороги» та ін. У цій кімнаті Ф. Манайло консультував режисера С. Параджанова під час роботи над фільмом «Тіні забутих предків». Незвичайними експонатами є знамениті манайлівські диньки, де зберігали сипучі речовини, іграшки тощо. Техніка виготовлення така: на маленькій живій диньці малювали орнамент, який корек-

тували під час росту. Потім диньку зривали, впорскували формалін, підсушували. Вона дерев'яніла, орнамент залишався.

В останній експозиційній кімнаті багатою на деталі є «Інтер'єр гуцульської хати». У картині «Симфонія заводу» химерно переплетено труби. «Наше подвір'я» – відображення частини проспекту Свободи в Ужгороді. Прикметно, що митець звозив різні камені у свій сад і викладав мозаїки.

7 липня. Закарпатський обласний художній музей ім. Й. Бокшая, Ужгород, пл. Жупанатська, 3.

Історія музею розпочинається у стінах Ужгородського замку. Із 1947 р. при Закарпатському краєзнавчому музеї він функціонував як картинна галерея з експонатами від XV ст. Згодом галерею перенесли в будинок жупанату.

У музеї є два офорти Т. Шевченка – «Дари в Чигирині» (1844) і «Притча про виноградаря» (1958), найкраща колекція угорського мистецтва в Україні. Представлено закарпатське образотворче мистецтво, скульптура, гончарні та ткані вироби. Запам'ятався портрет Марії Терезії невідомого художника. Її зображено з королівськими регаліями, всю в чорному. Вона мала 16 дітей, з яких багато померло. Тому Марія Терезія майже не виходила з трауру. Примітним є «Портрет єпископа А. Бачинського» Франца Ліндера (1736-1806). Духовного сановника зображено в повен ріст зі скіпетром і тіаурою.

Одним із найвизначніших митців другої половини XIX ст. є засновник угорської реалістичної школи, уродженець Закарпаття – Мігай Мункачі. «Голова фарисея» – етюд до полотна «Христос перед Пилатом» 1880-1881 рр.

Експозицію українського мистецтва відкриває творчість іконописців XVII-XVIII ст., зокрема Іллі Бродлаковича, що певний час творив у Мукачеві.

Український геній Т. Шевченко (1814-1861) – випускник Петербурзької академії мистецтв. Як зазначалося, у музеї представлено його офорти «Дари в Чигирині», «Притча про виноградаря»¹. За віртуозність володіння графічною технікою Т.Шевченка називали «українським Рембрандтом».

Окремий зал, присвячений творчості Йосипа Бокшая – випускника Будапештської академії образотворчих мистецтв. Експонується 11 картин. На особливу увагу заслуговують картини-панно «Святі землі руської» та «Вчителі Православної церкви» 1935 р.

У залі А. Ерделі, теж випускника Будапештської академії, представлено 20 картин. Музей гордиться пейзажами «Хатки біля річки», «Мюнхенський парк», «Ужгородський замок. Резиденція єпископа» тощо.

¹ Див. також: Біксей Л. Графічні роботи Тараса Шевченка у збірці Закарпатського обласного художнього музею ім. Й. Бокшая // Закарпатська Шевченкіана / Укл. Т. Бадида та ін. – Ужгород: Ліра, 2013. – С. 87-90.

На час відвідування музею у чотирьох залах проводилася виставка сучасного художника Шандора Зіхермана. Милували око «Початок літа» і «Кафедральний собор в Ужгороді».

8 липня. Закарпатський краєзнавчий музей, Ужгород, вул. Капітульна, 33.

Розпочали огляд з експозиції «Природа Закарпаття», що розміщена на першому поверсі головного корпусу Ужгородського замку, займає 6 залів і вражає художніми діорамами.

Експозиція «Археологія» розміщена у двох залах теж на першому поверсі. Центральне місце належить матеріалам найдавнішої в Україні стоянки первісних людей з околиць селища Королево (Виноградівський район). Є діорама «Королівська стоянка». Вік кам'яних виробів із Королева сягає 1 млн. років. Експозиція «З історії Ужгорода та Ужгородського замку» розмістилася в двох залах у північно-східній башті на другому поверсі головного корпусу. У відділі «З історії Ужгородської духовної семінарії» чотири зали. Експонуються подаровані семінарії Марією Терезією кінська зброя та деталь карети.

Виставка «Збірка ікон та старовинних книг XVI – початку XX століть» розташована на другому поверсі головного корпусу. В експозиції «Закарпаття між двома світовими війнами» представлено фотокартки, друковані видання, документи, фотоапарати, кітелі чехословацького жандарма і поліція.

Меморіальна кімната-музей президента Карпатської України Августина Волошина відкрита у березні 2002 р. у залах західного крила другого поверху. Привертають увагу документи, вилучені під час арешту 15 травня 1945 р. у Празі, копія останнього прижиттєвого знімку А.Волошина у московській Лефортовській в'язниці тощо.

Непідробну цікавість викликав огляд експозиції «Холодна і вогнепальна зброя XVI – початку XX ст.» на другому поверсі у південно-західній вежі головного корпусу. Тут експонуються 60 зразків зброї від XVI до початку XX ст. Найширше представлена холодна зброя: ножі, кинджали, мечі, шпаги, списи, алебарди, сокири, булави, перначі та ін. Її доповнюють зразки захисного озброєння – кіраси, шоломи. З вогнепальної зброї показані рушниці, пістолети, карабіни, тромблони, а також порохівниці.

Насамкінець відвідали каземати, де експонуються макети Ужгородського замку XI, XVI, XIX ст., кімната тортур із знаряддями катувань.

9 липня. Археологічний музей ім. Е. Балагурі, Музей історії університету, Ужгород, пл. Народна, 3.

Огляд розпочали з експозиції «Кам'яний вік Закарпаття». Найцікавішим експонатом є зуб мамонта вагою 4,2 кг, віком близько 30 тис. років, знайдений біля с. Руське Мукачівського району. Заслуговує уваги неолітичний посуд.

В експозиції «Епоха міді-бронзи Закарпаття» є дві вази-урни XIV-XII ст. до н. е. із с. Дяково Виноградівського району, посуд (ваза, миски,

черпаки), зброя, знаряддя праці, прикраси, побутові речі пізньої бронзи (XIV-XII ст. до н. е.). В експозиції «Епоха гальштату і латенська культура Закарпаття» представлено вази, миски, глечики III-I ст. до н. е., кельтські прикраси II ст. до н. е. Серед кераміки VII-IV ст. до н. е. інтерес викликає графітова сітула, знайдена в опідумі на г. Галіш-Ловачка на околиці Мукачева.

«Дакійські старожитності Закарпаття» – експозиція знахідок I ст. до н. е. – II ст. н. е. з городища в с. Мала Копаня Виноградівського району. Виставлено ліпний кухонний посуд: конічні чашки, друшляк, горщики, кубки, кришки, кухоль. Експонуються різні прясельця, що свідчать про заняття ткацтвом, кам'яні гладилки для шкіри, великі корчаги, металеві штирі, сокири. Можна ознайомитися з прикрасами і предметами одягу: застібками, підвісками, браслетами, кільцями тощо. Реконструйовано кремаційне поховання I ст. до н. е. (ур. Челлениця, с. Мала Копаня).

Наступна експозиція називається «Закарпаття в пізньоримський час (II-IV ст.)». Одразу привертають увагу два піфоси: II ст. н. е. високою 83 см (с. Іза Хустського району) та III-IV ст. (с. Лужанка Берегівського району). В експозиції «Старожитності Закарпаття V-XII ст. н. е.» представлено кружальну посудину V ст. н. е. і кераміку XIII-IX ст. Є знахідки, виявлені під час розкопок могильника X ст. у с. Чома Берегівського району: прикраси, наконечники, зброя, ніж, кресало. Сокира XI-XII ст. н. е. знайдена в згаданому ур. Челлениця.

Завершили огляд експозицією «Замки Закарпаття», де є посуд XVI-XVII ст., бронзова статуетка коваля (с. Береги Берегівського району), кахлі.

Відтак відвідали музей історії УжНУ, де виставлені подяки, дипломи, кубки, альбоми, фотографії, медалі. Окрему експозицію присвячено хору викладачів. Представлено міжнародну співпрацю університету і наукове приладдя: оптичне обладнання, мікроскопи, підзорні труби, спектроскопи.

10 липня. Закарпатський музей народної архітектури і побуту, Ужгород, вул. Капітульна, 33а.

Музей відкрито 27 червня 1970 р. Зібрано зразки народної архітектури Закарпаття XVIII – початку XX ст. На двох експонатах зупинимось детальніше.

Церква із с. Шелестово Мукачівського району. Збудована 1777 р. У 1927 р. її перевезли до Мукачева, а 1974 р. – до Ужгорода. У храмі поєднано два стилі: шатровий та барочний. Церква рублена з дубових брусів, покрита лемешем (ґонтом). Складається із двох прямокутних зрубів – малого, де вівтарне приміщення, більшого – нава і бабінець. Триподільність на вівтар, наву, бабінець виражена в екстер'єрі, підкреслюється трьома вежами. Вежі над навою та вівтарем споруджені у вигляді п'ятиступінчатих шатрів, які завершуються барочними банями і голівками. Іконостас оздоблений різьбленим орнаментом рослинного характеру. Він реконструйований під ікони з церкви с. Колочава-Горб

Міжгірського району. Іконостас чотирирярусний, змонтований з ікон XVII-XVIII ст. невідомих авторів.

Хата із с. Тибава Свалявського району. Збудована в кінці XVIII ст. Перевезена в музей 1967 р. Хата трикамерна, стіни зі смерекових кругляків, обмазані тонким шаром кольорової глини. Дах чотирискхилий, покритий соломною, стеля зроблена з дощок, тримається на вінцях і сволоках, долівка глинобитна. Піч у житловій кімнаті служила для опалення, приготування їжі, випікання хліба. В інтер'єрі кімнати є різьблений стіл, тесані лави, мисник, ложечник, сусіки-скрині, гелетки. Хата є унікальним експонатом, бо в ній, за припущеннями дослідників, у 1802 р. народився автор першої історії Болгарії Юрій Венелін-Гуца.

11 липня. «Галерея Ілька», м. Ужгород, вул. Кошицька, 28.

Відкрито 16 березня 2013 р. У галереї показують класичний живопис, сучасне мистецтво, інсталяції, дають музичні концерти. На час приходу студентів у галереї експонувалися майже сто робіт Івана Ілька за 1959-2012 рр. Багато з них присвячено традиційному весіллю у рідному селі художника – Дулові Тячівського району, де зображено зустріч молодих, танець молодої, обряди «гуски» і «латканя». Милують зір картини «Ранок у с. Річка», «Ярина (весна)», «Рушники і квіти», «Вечірня молитва», «Місток».

14 липня. Мукачівський замок «Паланок», м. Мукачево, пров. Куруців.

Оглядаючи замок, завітали в краєзнавчий музей. Ознайомилися з цікавими експонатами тварин, зокрема двоголового теляти, давніми знаряддями праці та предметами побуту: віз, жорна, гончарне коло, маслоробка, ярмо, вила, ціп, різні корита, вулики тощо. Відвідали замкову каплицю з давніми іконами, клавішним інструментом. Психологічно неприємним місцем є кімната тортур. Моторошну атмосферу створюють опудала ката й ув'язнених, знаряддя катувань. Запам'яталася етнографічна експозиція, розмаїті зразки народного одягу з різних куточків Закарпаття, ткацькі знаряддя.

Мукачівський історичний музей розташований в залах Верхнього замку. Тут є рідкісні кам'яні та мідно-бронзові предмети, що знайдені на Закарпатті. Побачили також зброю захисників замку, документи, репродукції портретів і гравюр, де зображені історичні постаті Угорщини.

Завітали у картинну галерею, де, зокрема, побачили полотна іменитих художників Закарпаття: Володимира Микити, Юрія Герца, Антона Кашшая. В експозиції «Дерев'яні церкви Закарпаття» зібрано тематичні полотна XVII-XIX ст.

На бастіоні замку відкрився чудовий краєвид на Мукачево. Пам'ятники у дворі увіковічили визначних володарів замку Федора Корятовича, Ілону Зріні, Ференца II Ракоці.

15 липня. Упорядкування та уточнення записів у щоденнику практики.